

κάζεται, ὡς ἄσιανή τις χώρα, νὰ πορίζηται αὐτὰ ἀντὶ μεγάλων δαπανῶν καὶ μετὰ πλείστων δυσχερειῶν ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς· ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς, ἢ Ἑλλάς πρέπει ν' ἀγοράζῃ καὶ τοῦ Παρθενῶνός της τὴν εἰκόνα, ἵνα ὁ διδάσκαλος δείξῃ αὐτὴν εἰς τὸν μαθητὴν τῆς Σπάρτης!

Ἀπὸ τίνος χρόνου ἐκθαμβούμεθα ὡς μικροὶ παῖδες εἰς τὴν θέαν μεγαλοπρεπῶν οἰκῶν, εἰς τὸ πλῆθος καὶ τὴν λαμπρότητα ἀμαζῶν καὶ ἵππων, εἰς τὴν πολυτέλειαν χορῶν καὶ ἐσπερίδων, εἰς ἑξάλλον συσώρευσιν θαυμαστῶν ἀληθῶς ἀλλὰ ξένων βιομηχανιῶν, προϊόντων, μὴ ἐξαίρουμένων μηδὲ τῶν ἀθουμάτων καὶ τῶν conserves, τοῦθ' ὅπερ κινδυνεύει ν' ἀποδείξῃ ἡμᾶς ὅτι στόμα μὲν ἔχομεν χεῖρας δὲ ὄχι· ἀλλ' ἐὰν ταῦτα ἀποτελῶσι τὴν δύναμιν καὶ τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν εὐτυχίαν ἔθνους τινός, ἀπορεῖ τις διὰ τί θαυμάζεται καὶ τιμᾶται ὁ τῆς ἀρχαιότητος Δημοσθένης, ὅστις οὐ μόνον δὲν χεῖρει ἐπὶ τοιούτοις τισὶν ἀγαστοῖς τῶν συγχρόνων αὐτοῦ ἀλλὰ καὶ κατκμέμεται αὐτῶν; Ποῦ δὲ οἱ σώφρονες ἐκεῖνοι λόγοι τοῦ μεγίστου τῶν Ἀθηνῶν ἀνδρός ἀφιλοκαλοῦμεν μετ' εὐτελείας καὶ φιλοσοφοῦμεν ἄνευ μαλακίας».

Ἐμήκουνα ὑπὲρ τὸ δέον τὸν λόγον καὶ κατεχράσθην τὴν ἐπιείκειαν ὑμῶν. Τελευτῶν δέ, εὐχομαι, καθὼς ὁ λαός, ἐπὶ τῆς κυριαρχίας τῆς δικτωήχου ἐν καιροῖς χαλεποῖς ἐζήτησε βέλτιόν τι διὰ τῆς ταπεινῆς φυλᾶδος τοῦ μ. Ἀλεξάνδρου, οὕτω καὶ τῶρα Κυβέρνησις καὶ κοινωνία ἀντινήφουσαι καὶ μεγαλοφρονοῦσαι νὰ ἐπιζητήσωσι διὰ μέτρων σπουδαίων τὴν βελτίωσιν τῆς τῶν νέων ἀγωγῆς καὶ παιδεύσεως, ἥτις εἶναι ἡ μόνη ἀσφαλῆς κρήπις ἀληθοῦς προόδου καὶ ἰσχύος παντός ἔθνους. Τότε δὲ ἡ Ἑλλάς θὰ δυνήθῃ ἔτι ἄπαξ νὰ πιστώσῃ τὸν ποτὲ δοθέντα χρησμόν. «Ἀσκὸς βαπτίζῃ, δύναμις δέ τοι οὐ θέμις,» καὶ νὰ ἐκπληρώσῃ μεγάλην πάλιν ἀποστολὴν ἐν τῇ εὐγενεῖ σταδισδρομικῇ τῶν πεπολιτισμένων λαῶν.

Βλ. Γ. Σκορδᾶλης

## ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΠΟΥΔΑΙ ΘΕΑΤΡΙΚΑΙ

### Ο ΚΟΙΝΟΣ ΣΥΝΕΡΓΑΤΗΣ

#### Α'

Πάντες οἱ δραματικοὶ συγγραφεῖς ἔχουσιν ἓνα ἀνώνυμον συνεργάτην . . . τὴν Τύχην. Ἡ τύχη μεγάλως ἀναμίγνυται ἐν ταῖς δραματικαῖς συλλήψεσιν. Αἱ ἰδέαι δὲν φύονται μόναι ἐν τῇ κεφαλῇ τῶν εὐφυῶν· δὲν ὑπάρχει αὐθόρμητος σύλληψις, χρειάζεται πάντοτε σπόρος τις, σημεῖόν τι. Τὸ σημεῖον τοῦτο διὰ τὸν δραματικὸν συγγραφέα εἶναι πολλάκις γεγονὸς τε

ὅπερ βλέπει, λέξεις τις ἣν ἀκούει, βιβλίον ὅπερ ἀνγινώσκει, πρόσωπον τὸ ὁποῖον συναντᾷ, ἀνάμνησις ἥτις τῷ ἐπέρχεται. Χωρὶς ἄλλο τὰ τυχερὰ ταῦτα συμβεβηκότα ἵνα γονιμοποιηθῶσι πρέπει νὰ εὐρεθῶσιν εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ εὐφυοῦς συγγραφέως, ἀλλὰ καὶ ὁ εὐφυὴς συγγραφεὺς δεόν νὰ διέλθῃ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐκ τῆς ἐν λόγῳ ὁδοῦ.

Ποίου ἐνδιαφέροντος θὰ ἦτο ἐὰν διάσημοι συγγραφεῖς ἐδιηγοῦντο τὰς ἀγνώστους αἰτίαις ἐξ ὧν παρήχθησαν πολλάκις ὠραιότατα ἔργα. Ἰδούτινα τούτων ἅτινα συνήγαγον καὶ ἅτινα μοὶ φαίνονται περίεργα.

Ἀρχομαι δὲ ἀπὸ ἐνὸς τῶν μεγίστων ἡμῶν τραγικῶν. Ὁ Κορνηλῖος εἰς τί ὀφείλει τὸ πρῶτον αὐτοῦ ἀριστούργημα; Εἰς τὴν τύχην. Ἦν τριακονταέτης· σειρὰ δέκα περίπου ἐπιτυχιῶν ἐν τῷ θεάτρῳ ἐσχημάτισε περὶ αὐτοῦ φήμην. Συναντᾷ ἡμέραν τινὰ ἐνὰ τῶν συμπολιτῶν του, ἀρχαῖον ὑπάλ-ληλον, τὸν Σαλὼν, ὅστις εἶχεν ἀποσυρθῇ εἰς Ῥουάν τὴν πατρίδα του. Ὁ Σαλὼν τῷ λέγει. «Αἰ μέχρι τοῦδε ἐπιτυχίαι σου παροδικὴν μόνον σοὶ ἔφε-ρον δόξαν. Δέον νὰ ἀλλάξῃς θέματα· πλούσιον μεταλλεῖον εἶναι τὸ Ἰσπανικὸν θέατρον καὶ μέχρι τοῦδε ἀνεκμετάλλευτον. Γνωρίζω κάλλιστα τὴν Ἰσπανικὴν, ἐλθέ νὰ με ἴδῃς εἰς Ῥουάν, θὰ σοὶ τὴν ἐκμύθω καὶ θὰ σοὶ με-ταφράσω ἀποσπάσματα δράματός τινος τοῦ Γουτλὲν δὲ Κάστρο ὅπερ εἰς χεῖράς σου δύναται νὰ ἀποδῇ ἀριστούργημα.» Τί ἐκ τούτου προέκυψεν; ὁ Σιδ. Ἀφαιρέσατε τὸν Σιδ ἐκ τῶν δραματικῶν ἔργων τοῦ Κορνηλίου, καὶ μέγας μέρος τοῦ Κορνηλίου ἐκλείπει.

Μοὶ διηγήθησαν ποῖα σύμπτωσις ἀναγνώσεως ἐνέπνευσεν εἰς τὸν Βίκτωρα Οὐγὼ ἐν τῶν ὠραιότερων του δραμάτων. Εἶχεν ἀναγνώσει τὸ ὠραῖον ἐκεῖνο ἀπόσπασμα τῶν Confessions ἐνῷ ὁ Ῥουσσὼ ζωγραφίζει μετὰ τόσης πικρίας τὴν λύπην του ὅτι εἶναι ὑπηρέτης. Ὁ Βίκτωρ Οὐγὼ ἐσημείωσεν ἡμέραν τινὰ εἰς νεαρόν τινα φίλον του, τὴν εἰρωνίαν ταύτην τῆς τύχης, ἥτις ἔξυπνον ἄνθρωπον κατέστησεν ὑπηρέτην καὶ τὸν συνεβούλευε νὰ ἐπω-φεληθῇ τούτου ὅπως συγγράψῃ δράμα· ὁ νέος δὲν ἠδυνήθη νὰ χρησιμο-ποιήτῃ τὴν ιδέαν, ὁ Οὐγὼ ὅμως τὴν ἐχρησιμοποίησε καὶ οὕτω παρήχθη ὁ *Ῥουὶ Βλάς*.

Ἐνίοτε ἡ τύχη ἔρχεται εἰς βοήθειαν τῆς φαντασίας οὕτω προσφύρας ὥστε δύναται νὰ θεωρηθῇ ἐκ προνοίας ἐρχομένη. Ἐργάζεται τις συντόμως ὅτε ἐπέρχεται δυσκολία ἀπρόοπτος καὶ δυσκαταγώνιστος. Αἴφνης πρὸ ὑμῶν συμβαίνει τι ὅπερ ἀνοίγει τοὺς ὑμετέρους ὀφθαλμούς, δεικνύει εἰς ὑμᾶς τὸν δρόμον καὶ λύει τὸ πρόβλημα. Δύο διάσημοι συγγραφεῖς ὁ Ὠζιὲ καὶ ὁ Σαρδού μοὶ πρέχουσι δύο ὠραῖα παραδείγματα.

Ἀρχίζω ἀπὸ τοῦ Ὠζιέ. Κατὰ τὸ ἔτος 1849, ἐν τῷ Γαλλικῷ θεάτρῳ ἐμελέτων τὴν *Γαβριέλλαν*. Τὸ δράμα γεγόμενον δεκτὸν ἐν ἀνευφημίαις κατὰ τὴν ἐκώπιον τῆς ἐπιτροπῆς ἀνάγνωσιν, ἐκέρδινεν ὡς εἰκὸς πολὺ ἐπὶ τῆς σκηνῆς διδασκόμενον. Οἱ ἠθοποιοὶ ἦσαν ἐνθουσιασμένοι. Ἐπέρχε-

παι ή ε' πράξις, γενική δυσπρόσβατος. Δέν έπρόκειτο νά διορθωθῇ λάθος, ή άπιθανότης τις νά έκλείψῃ· πάντες ήσαν δυσπρόσβατοι έχι δι' ό,τι ήτο άλλά δι' ό,τι δέν ήτο. Κῆτι έλειπε. Καί ό συγγραφεύς καί οί ήθοποιοί ήσθάνοντο τήν ανάγκην γενναίου τινός κινήματος άνελπίστου διά νά πληρωθῇ ή ε' πράξις. Ό Ωζιέ μάτην προσεπάθει. Ουδέν εύρισκε. Πρωίαν τινά λίαν ένωρίς περιεπάτει κατά μήκος τῆς πρακτικής τοῦ Σηκουάνα ότε φθάς εις τήν γέφυραν τῶν Τεχνῶν είδε βαδίζοντα πρό αὐτοῦ, τό πρόσωπον έστραμμένον πρός τό Ίνστιτούτον, άνθρωπον τεσσαρχκοντούτη περίπου μετά τῆς μικρᾶς κόρης του· ένεκα τῆς πρωινῆς ώρας ή γέφυρα ήν σχεδόν έρημος· τό παιδίον αίσθανόμενον έαυτό σχεδόν μόνον, προσχώρει τινά βήματα, έπειτα επανήρχετο τρέχον πρός τόν πατέρα του έρρίπτετο εις τῆς άγκύλας του καί ό πατήρ τό άνόψου μέχρι τῶν χειλέων του καί τό ένηγκαλίζετο μετά πάθους, ένῶ τό παιδίον έγέλα έναγκαλιζόμενον όμοίως τόν πατέρα του. Τό θέαμα ήν χυριέστατον. — Βύγε, είπαν ό Ωζιέ, όστις τοῦς ήκολούθει. — Τίς ήτο ό άνθρωπος οὗτος; Είς τῶν κυριωτέρων ήθοποιῶν τῆς Γαβριέλλας ό Ρενιέ μετά τῆς θυγατρὸς του. — Δέν είσθε πατήρ; έρωτᾷ τόν Ωζιέ ό ήθοποιός. — Όχι άποκρίνεται ό ποιητής· άλλ' έχω τέσσαρα τέκνα εκ τῶν άδελφῶν μου. — Οί δύο φίλοι έχωρίσθησαν. Ό Ωζιέ άνεχώρησε σκεπτικὸς ή μάλλον συγκινημένος. Τό θέαμα όπερ είχεν ιδεῖ, τὰ δύο έκείνα πρόσωπα, τὰ βλέμματα, οί γέλωτες, τὰ φιλήματα, πάντα ταῦτα τῷ άπεκάλυψαν τόσον ζωηράν εικόνα τῆς πατρικῆς στοργῆς ώστε ή πέμπτη αὐτοῦ πράξις τῷ έφάνη υπό νέαν μορφήν· βλέπει, αίσθάνεται τό πρόσωπον τοῦ πατρὸς έν τῇ λύσει τοῦ δράματος καί γράφει τήν θαυμασίαν εκείνην σκηνήν ήτις άρχεται διά τῶν στίχων τούτων.

Nous n' existons vraiment que par ces petits êtres

Qui dans tout notre coeur s' établissent en maîtres

Qui prennent notre vie et ne s' en doutent pas

Et n' ont qu' à vivre heureux pour n' être point ingrats.

Βεβαίως ό Ωζιέ καί μόνος ήδύνατο νά κατασκευάσῃ τοῦς στίχους τούτους εκ τοιαύτης συναντήσεως· πολλοί δραματικοί συγγραφείς ήδύναντο νά διέλθωσιν εκείθεν τήν πρώτην εκείνην, βεβαίως δέν θά κατασκευάζον τήν πέμπτην αὐτοῦ πράξιν, άλλά διά τόν Ωζιέ πάντως ή γέφυρα τῶν Τεχνῶν έχρησίμυσεν αὐτῷ ως ή όδός πρός τό Ίνστιτούτον.

Τοῦ Σαρδού τό συμβάν εἶναι χαρακτηριστικώτερον. Έγραψε τοῦς Ἀγαθοῦς Χωρικοῦς κωμῳδίαν έν ἣ ό Αρχδὴ διεδραμάτισε μέρος τάσον κωμικόν καί άστεϊόν. Μόλις έφθασεν εις τήν δ' πράξιν, ό Σαρδού έσταμάτησεν. Τό κωμικόν τοῦτο πρόσωπον εύρίσκετο άναμειγμένον εις μίαν τῶν παθητικωπάτων σκηνῶν τοῦ δράματος. Ό Σαρδού δέν ήδύνατο νά κάμῃ χωρίς αὐτόν άλλά δέν ήξευρε καί πῶς νά συμβιάτῃ τὰ πράγματα. Έφοδεῖτο ότι ήθελε παρεβλαφθῇ όλη ή δραματική σπουδαιότης τῆς πράξεως διά

τῆς παρεμβάσεως τοῦ κωμικοῦ ἐκείνου προσώπου, ὅπερ διὰ τῆς ἀστείας φυσιογνωμίας καὶ τῆς περὶ δόξου φωνῆς τοῦ προκαλεῖ εἰς σπασμαδικὸν γέλωτα τὸ κοινόν. Τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἀνοίγει ἡ θύρα καὶ ποῖος ἐμφανίζεται πρὸ τοῦ Σαρδοῦ; . . . Ὁ Πραδὼ αὐτός. Ἡκτινοβόλει ἐκ χαρᾶς, καὶ ἡ φυσιογνωμία του ἦτο κωμικωτέρη ἢ συνήθως, τὸ δὲ μέγα στόμα του ἔχαινε πλειότερον καὶ ἐπροκάλει ἄπλετον γέλωτα. Ἦρχετο ἐκ τοῦ Ὁδείου ὅπου ὁ υἱὸς του δὲν ἐνθυμοῖτο τίνας ἡζιώθη βραδείου. Ἐνῶ διηγεῖτο τὴν χαράν του εἰς τὸν Σαρδόν, συγκίνησις τότεν μεγάλη καὶ πατρικὴ ἀγάπη τόσον βλαθεῖα ἀνεφάνη ἐν τῷ προσώπῳ του, ὥστε δάκρυα ἤρχισαν νὰ τῷ τρέχωσιν ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν καὶ ὁ Σαρδὸν δακρύων μετ' αὐτοῦ εἶπεν αἰφνης. « Ἀλλ' ἰδοὺ ἡ λαμπρότερη σκηνὴ τῆς τετάρτης μου πράξεως, νὰ θέσω δάκρυα εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τούτους ἐν οἷς διαλάμπει πάντοτε ἡ χαρὰ, νὰ κάμω νὰ κλάσῃ ἐκεῖνος ὅστις κάμνει τοὺς ἄλλους καὶ γελοῖσιν. Εἶναι βέβαιον τὸ ἀποτέλεσμα. » Καὶ τὴν ἐσπέρην ὁ Σαρδὸν συνέγραψε τὴν δ' αὐτοῦ πράξιν. Ὁ ἡθοποιὸς ἐν ἀγνοίᾳ του ὑπέβλεπε τὴν σκηνὴν εἰς τὸν συγγραφέα.

Ἦδυνάμην νὰ πολλὰ πλακισιάσω τὰ προκαλείματα καὶ νὰ ἀναφέρω γνωστότερα. Μή τοι ἡ Φαίδρα δὲν εἶναι προῖον στοιχήματος; τὸ στοίχημα τοῦτο συνομιλίας; Ἡ δὲ συνομιλία προῖον συμπτώσεως; Ὁ Λεμερσιέ, ἐν τῷ προλόγῳ αὐτοῦ τοῦ Πίντου γράφει πῶς τὸ ἔργον τοῦτο τὸ προκαθοζότατον τῶν ἔργων του, ὑπῆρξε τὸ ἀποτέλεσμα στοιχήματος. Ὑπεστήριζον ἐνώπιον αὐτοῦ ὅτι παῖσαι αἱ μορφαὶ τῶν δραματικῶν ἔργων ἀνευρέθησαν ἤδη· ὑπεστήριξε τὸ ἐναντίον καὶ ὑπεχρεώθη νὰ φέρῃ ἐντὸς δεκαπέντε ἡμερῶν δραματικὸν ἔργον γένους ἄλλως διόλου νέου. Ἐκέρδησεν. Ἐφερε τὸν Πίντου. Τί δὲ εἶναι ὁ Πίντος; Ἡ κωμωδία τραγωδίας, ἱστορικὸν συμβάν διαδραματισθὲν ἐν τοῖς περσικηνίοις, ἐπανάστασις ἐν κοιτωνίτῃ. Ἐκτοτε κατεγράφησαν πολλὰ τὰ εἶδος τοῦτο. Εἶδομεν τὴν δολοφονίαν παρουσιαζομένην ὑπὸ κωμικὴν μορφήν, ἀλλ' ἡ ἐφεύρεσις ἀνήκει τῷ Λεμερσιέ καὶ τῇ τύχῃ.

Χωρὶς νὰ ἀνατρέξω μακρὰν ἢ νὰ ἀνέλθω ὑψηλότερα, μικροῦ ἀριστοουργήματος τῶν ἡμερῶν μας ἡ γὰρ προξενεῖ τρόπον πλήρους αἰσθημάτων καὶ πνεύματος, τὴν ὑπόθεσιν ἡ συγγραφεὺς κυρία δὲ Γαραδὲν εἶδε καθ' ὕπνου. Ἀλλῆς τινὸς κωμωδίας ἐπιγραφομένης Γευματίζω παρὰ τῇ μητρὶ μου ἥτις ἔτι καὶ νῦν παριστάνεται μετ' ἐπιτυχίας ἡ ὑπόθεσις συνελήφθη οὕτω πως. Ὁ Λαμπέρ-Τιδουὺ εἰσέρχεται πρῶτην τινὰ τοῦ νέου ἔτους παρὰ τῷ φίλῳ τοῦ Δεκουρτέλ. Ἐρχομαι νὰ γευματίσω μαζὺ σοῦ διότι σοῦ τὸ ὑποσχέθην, ἀλλὰ παρ' ὀλίγον νὰ μείνω παρὰ τῇ πτωχῇ φίλῃ μου. Ἦτο κατατεθλιμμένη διότι ἐγευματίζε μόνη τῆς σήμερον. Εἰς ὅλας τῆς τὰς προσκλήσεις ἀπεκρίνοντο, ἀδύνατον γευματίζω παρὰ τῇ μητρὶ μου. — Ἀ, τί ὠραία ὑπόθεσις κωμωδίας, ἀνέκραξεν ὁ Δεκουρτέλ. Βεβαίως ἐχρειά-

σθη ὅλον τὸ πνεῦμα τῶν συγγραφέων διὰ τὰ γραφῇ ἄλλ' ἢ σύμπτωσις ἐπέδειξεν αὐτοῖς τὴν ὑπόθεσιν.

Ὁ Σκριβ βεβαίως ὑπῆρξε μεγαλοφυΐας· τίς τὸ συζητεῖ; Τίς ἐπλάσσε πλείονας αὐτοῦ θεατρικὰς περιπετείας, νέας, περιέργους, συγκινητικὰς, εὐφρεῖς. Λαμπρὰ ἰδίως μνημονεύεται ἡ τῆς δ' πράξεως τοῦ Προφήτου. Τὴν ἐνθυμεῖσθε — Ἡ συνάντησις τοῦ προφήτου Ἰωάννου μετὰ τῆς μητρός του Φιδέας. Ὁ ὑποτιθέμενος αὐτός υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὅστις θὰ κατερρίπτετο ἐκ τοῦ οὐροῦ τοῦ θείου τοῦ μεγαλείου ἂν ἀναγνώριση τὴν μητέρα του, ἀναφωνεῖ, Τί μὲ θέλει ἡ γυνὴ αὕτη; εἶναι τρελλή. Ἐ λοιπόν, εἰς τυχαίαν τινὰ σύμπτωσιν ὀρίζει ὁ Σκριβ τὴν δραματικὴν ταύτην σκηνήν. Ἀνεγίνωσκε τὸ εὐαγγέλιον ὅτε ἡ πρὸς τὴν μητέρα του ἀποστροφὴ τοῦ Ἰησοῦ «Γόναι τί ἐμοὶ καὶ σοί;» ἐνεποίησεν ἰσχυρὰν εἰς αὐτὸν ἐντύπωσιν καὶ ἐγέννησε τὴν ἑρπύσαν ἐκείνην σκηνήν.

Τελευταῖον παράδειγμα. Τὸ ἀκνεῖζομαι καὶ τοῦτο παρὰ τοῦ Σκριβού. Ὁ διευθυντὴς τοῦ Γαλλικοῦ θεάτρου κ. Ε. Περρέν ἐζήτησε παρ' αὐτοῦ κωμωδίαν τινά· ὁ Σκριβὸς τῷ προέτεινε δράμα στρατιωτικὸν μὲ μάχας, πυρίτιδα καὶ ἀναλόγους ἐνδυμασίας.

— Ὅχι, ἀπεκρίνατο ὁ κ. Περρέν, τὸ κοινὸν περιμένει παρ' ὑμῶν κωμωδίαν τῶν ἡμερῶν μας, πίνακα σημερινῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων.

— Ὅχι φροντίσω εἶπεν ὁ Σκριβὸς καὶ μόλις καθεστῆς πρὸ τοῦ γραφείου του ἐρευνᾷ τὰ χαρτῖα του ἐν οἷς φύρδην μίγδην ῥίπτει τὰς ιδέας του. Προσπίπτει πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ σχεδίου κωμωδίας διὰ τὸ θέατρον τοῦ Palais Royal ἐν ᾗ τὸ κύριον πρόσωπον θὰ ὑπεκρίνετο ὁ κωμικὸς Ζωφροά. Ἦν ἡ κωμικὴ θέσις ἀνθρώπου νυμφευθέντος τῇν πρώτῃν ἐν τῷ δημαρχείῳ καὶ μέχρι μεσημβρίας χωρισθέντος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἕνεκα μυρίων ἐμποδίων. Ἐνυμφεύθη δηλαδή καὶ δὲν ἐνυμφεύθη. Διατρέχει τὸ σχέδιον ὁ Σκριβὸς καὶ αἰφνης ἀναφωνεῖ. «Ἐνταῦθα ὑπόκειται βαθυτέρα τις ιδέα» δὲν πρόκειται περὶ τῆς κωμικῆς ἀπελπισίας Γαντάλου τινὸς πρὸ τῆς ματχιώσεως τοῦ γάμου· πρόκειται περὶ τοῦ ἀγῶνος μετὰ τὸν τοῦ πολιτικοῦ καὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ γάμου· ἰδοὺ λοιπὸν θέμα ἄξιον τοῦ Γαλλικοῦ θεάτρου. Ὁ Σκριβὸς ἔγραψε τὸν *Daniël Roué*.

Τὰ μικρὰ ταῦτα παραδείγματα ἀποδεικνύουσι νομίζω τὸ ὅτι ὑμῶν θέμα θὰ ἀναφέρω δὲ ὑμῖν καὶ ἕτερον παράδειγμα εἰς ἐμὲ τὸν ἴδιον συμβᾶν.

Ἐγγραφον τῷ 1837 μετὰ τοῦ Γουβῶ δράμα εἰς πέντε πράξεις ὅπερ ὑπῆρξεν ἡ προτελευταία δημιουργία τῆς διασήμευ Μάρις, τὴν *Louïsan* δὲ *Louise*. Ἡ ὑπόθεσις ἕνεκα τοῦ νεωτεριστικοῦ αὐτῆς μᾶς εἶχε παρὰσύρει. Ἦν ἡ παλλακίς τοῦ συζύγου. Ὑπεστήριξε δὲ τὴν ιδέαν μου ὅτι τὸ θέμα ἦν νέον καὶ τοῦτο ὅτι διηγηθεὶς αὐτὸ μετ' ὅλων τῶν περιπετειῶν τοῦ εἰς γηροῖαν φίλου τοῦ πατρός μου, πλήρη τῶν ιδεῶν τοῦ 18 αἰῶνος, τὴν ἐπεδοκίμασε πληρέστατα. Περαιωθέντος τοῦ δράματος μετέβημεν γὰρ τὸ ἀναγνώσωμεν

εἰς τὸν Εὐγ. Σύνην καὶ εἰς εὐφροῦ καὶ πρωτότυπον φίλον μας τὸν Σωβάζ.

Καὶ οἱ τέσσαρες λοιποὶ ἐγκατέστημεν πρὸ τοῦ ζωγραφικοῦ ἀκρίβαντος τοῦ Σύνη, διότι αὐτὸς ἰσχυρίζετο ὅτι ποτὲ δὲν ἤκουε τόσο καλὰ εἰμὴ δασκικὴς ἤκουε ζωγράφων. Ἐγὼ ἀνεγίνωσκον. Αἱ τρεῖς πρῶτοι πρᾶξεις ἐν αἷς μεταξὺ τῶν ἐμάλωνον ὁ σύζυγος, ἡ σύζυγος καὶ ἡ παλλακίς ἤρρεσκον πολὺ εἰς τοὺς ἡμετέρους κριτάς, ἀλλ' ἀπὸ τῆς δ' πράξεως σιωπὴ ψυχρὰ ἐδάρυνεν ἐπὶ τῆς ἀναγνώσεως, καὶ μετὰ τὴν ε' πρᾶξιν ληξιάτης τῆς ἀναγνώσεως ὁ φίλος ἡμῶν Σωβάζ ἐξαγαγὼν κλεῖδα ἐκ τοῦ θυλακίου ἤρξατο συρίζων. Διεμαρτυρήθη, ὠργίσθη, ἐφώνεζεν, ὁ Σύνης μὲ ὑπερασπίσθη, ἀλλ' ὁ Σωβάζ ἀνέπτυξε κριτικὴν μελέτην δηκτικωτάτην καὶ τόσο φαίνεται πειστικὴν ὥστε καὶ αὐτὸς ὁ συνεργάτης μου Γουβὼ ἀποσύρας τὴν κλεῖδα τῆς θύρας ἤρξατο συρίζων ἰσχυρότερον τοῦ Σωβάζ. Λοιπὸν ἐτελείωσε, τὸ δρᾶμα ἔπεσε. Διὰ τὴν διατηρηθῆ ἔδει νὰ ἀναπλασθῇ καὶ ἀπὸ τῆς ἐπαύριον ἡρξάμεθα τοῦ ἔργου. Ἀλλ' ὅλος ὁ χειμὼν παρήλθεν εἰς ἀγόνους προπαθείας· οὐδὲν εὐρίσκομεν. Τέλος πρῶτον τινὰ μεταδίδω παρὰ τῷ Γουβὼ καὶ τῷ λέγω. Εἰς μόνος τρόπος ὑπάρχει σωτηρίας. Ἡ ἀδυναμία ἡμῶν προέρχεται ἐκ τούτου ὅτι περιστρεφόμεθα περὶ τὸν αὐτὸν κύκλον. Χρειάζεται νέον στοιχεῖον, νέον πρόσωπον καὶ τὸ πρόσωπον τοῦτο εἶναι προφανές· εἶναι ὁ σύζυγος τῆς παλλακίδος.

— Ἐχεις δίκαιον, εἶπεν ὁ Γουβὼ. Συνάντησις μεταξὺ τῶν δύο συζύγων, μονομαχία!

— Ὅχι μονομαχία, ἀποκρίνομαι ἐγώ. — Ὅχι μονομαχία· μοὶ ἀποκρίνεται· ἀλλὰ τότε ποῦ ἔσται τὸ ἐνδιαφέρον; — Ἀκουσον, τῷ λέγω, δὲν μᾶς χρειάζεται πρόσωπον μόνον, μᾶς χρειάζεται χαρακτῆρ, ἀκούεις χαρακτῆρ. Ὁ χαρακτῆρ λοιπὸν αὐτὸς σήμερον τὴν πρῶτην ἀνεφάνη πρὸ ἐμοῦ, ἐν τῇ αἰφνυδίᾳ ἀναμνήσει παρὰδόξου καὶ τραγικῆς ἱστορίας ἐν ᾗ ἄκων ἀνεμίχθη. Ἡ ἱστορία αὕτη εἶναι αὕτη καθ' ἑαυτὴν δρᾶμα ὁλόκληρον, τὸ ὅποιον παρασάγγας ἔλους μᾶς μεταφέρει μακρὰν τοῦ ἰδικοῦ μας, ἀλλ' εὐρίσκεται ἐν αὐτῇ μία λεπτομέρεια, μία λέξις, ἥτις ἀναπτυσσόμενη, καλλιστεγούμενη δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς βᾶσις εἰς τὸν ἀναδιοργανισμὸν τῶν δύο τελευταίων πράξεων· θέλεις νὰ σοῦ διηγηθῶ τὴν ἱστορίαν αὐτήν;

— Καὶ βεβαίως ὑπέλαβεν ὁ Γουβὼ. Πρὸ παντὸς δὲ μὴ παραλείψῃς μηδέν.

— Ἐστω καὶ ὑπομονή· ἀρχίζω.

## II

Εὐρισκόμην εἰς Ρώμην κατὰ τὸ 1832. Ἦμην εἰκοσιπέντε ἐτῶν. Ἦκεῖ ἀπῆντησα νέον τινὰ Γάλλον κατὰ τι μεγαλύτερον ἐμοῦ ὅστις μὲ ἔθελξε διὰ τῆς δραστηριότητος καὶ πρωτοτυπίας τοῦ χαρακτῆρός του. Ὑψηλός, ἀθλητικός, κίχκτώδης μὲ μελανὸν πώγωνα καὶ γκλανοὺς ὀφθαλμοὺς, παρῆμα τὸ

ὁποῖον δίδει πάντοτε παρὰδούλον τινα. ἔκφορσιν εἰς τὴν φυσιογνωμίαν, ὁ Αὐγουστος Α. . . ἐθάρσυνεν εἰς τὰ περὶ τῆς Ρώμης μετὰ τοῦ Ὀρακτίου Βερνέ, ἐγυμνάζετο εἰς τὰ ὄπλα μετὰ τοῦ Κωνσταντέν, τοῦ περιφήμου ἐπὶ προσελάνης ζωγράφου, ἐζωγράφεζεν ἀρετὰ καλὰ καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος, ἔφερεν ἐκ τῶν κυνηγετικῶν ἐκδρομῶν του περισσότερα κομψὰ ὑδρογραφήματα ἢ κυνήγιον, ἐξώδευεν ὡς μέγας ἄρχων καὶ . . . ἐπληττε θανάσιμως. Ὑπῆρχεν ἐν αὐτῷ ἐκ φύσεως κληρονομικὴ ἢ μελαγχολία. Ὁ πατήρ του ἐν ᾧ ἐπρογεύετο ἡμέραν τινὰ εἰς τὴν ἐξοχὴν του με' αὐτὸν καὶ τὴν ἀδελφὴν του, ἐγείρεται αἰφνης σιωπηλός, καὶ μετὰ τινὰς στιγμὰς, τὰ δύο παιδία ἀκούουσιν ἐκπυρσοκρότησιν· ὀρμῶσι πρὸς τὰ ἔξω καὶ εὐρίσκουσιν εἴκοτιν ἀπὸ τῆς θύρας βήματα τὸν πατέρα των νεκρόν. Εἶχεν αὐτοχειρισθῆ. Τὸ κατastreπτικὸν αὐτὸ συμβῆν ἔρριψε πένθιμον πέπλον ἐπὶ τῆς φαντασίας τοῦ νεανίου. Μοὶ ἔλεγε συχνά: Θὰ ἀποθάνω ὡς ὁ πατήρ μου.

Εἰς Παρισίους ἐπανελθόντες συνεθέσαμεν στενοτέραν φιλίαν. Ἐβλεπόμεθα τρίς τῆς ἐβδομάδος εἰς τὸ ὀπλασκητήριον. Με' παρουσίᾳ εἰς τὴν ἀδελφὴν του τὴν ὁποίαν ὑπερηγάπα καὶ ἥ ἐλάτρευε τὰ τέκνα. Ὁ τραγικὸς τοῦ πατρὸς των θάνατος τοὺς συνέδεσε στενότερον. Συνετρίχθησαν πρὸς ἀλλήλους ἐκ φόβου καὶ ἐξ ἀγάπης. Ἡθέλησε νὰ με' σχετίσῃ ἐπίσης με' τὸν προσφιλέστατον ἢ μᾶλλον εἰπεῖν τὸν μόνον του φίλον. Ὁ Γουστάβος Δ. . . ἀφ' οὗ ἐπὶ τινὰ ἔτη ὑπηρέτησεν ἐν τῷ στρατῷ, κληρονομήσας μεγάλην περιουσίαν παρητήθη με' βαθμὸν ἀντισυνταγματάρχου καὶ ἐνυμφεύθη τεσσαράκοντα πέντε ἐτῶν περίπου κόρην πτωχὴν καὶ ἐξασιώως ὥραίαν. Ποτὲ δὲν εἶδον μεγαλητέραν ἀντίθεσιν ἀπὸ τὴν ὑπάρχουσαν μετὰ τῶν δύο τούτων συζύγων. Ἀπλοῦς, σοβρὸς, κατὰ τι ἄγριος ἔχων τὴν καρδίαν πλήρη τῆς μεγάλης ἐκείνης ἀγαθότητος ἥτις ὥσει φοβουμένη τοὺς λόγους ἐκφράζεται μόνον διὰ πράξεων, ὁ Γουστάβος Δ. . . μοὶ ἀνεμίμνησκε στρατιωτικοὺς τινὰς χαρακτηρῆς τῆς Δημοκρατίας. Ἐκείνη δέ . . . κοντὴ, μικροκαμωμένη, πικρὴ, ῥοδοκόκινος, με' ἀπαστράπτοντας ὀφθαλμούς, με' κατκλύκους καὶ γελαστοὺς ὀδόντας, με' μικροὺς κινητοὺς γελασίλους, φρίσσοντας εἰς τὰ δύο ἅκρα τοῦ στόματος, καὶ τί λαϊμός, τί λάρυγξ, τί βραχίονες! . . . Τέλος θελατικὸν μίγμα, θεῆς, πλαγγόνος καὶ παρισινῆς. Ὅ, τι προησθάνετό τις, συνέβη. Ἡπάτησε τὸν σύζυγόν της ὅστις τὴν ἀνεκάλυψε καὶ ἐζήτησε συμβουλὴν ἀπὸ τοῦ φίλου του.

— Πρέπει νὰ φονεύσῃς τὸν ἐραστήν, τῷ ἀπῆντησεν ὁ Αὐγουστος Α. . . καὶ νὰ διώξῃς τὴν γυναῖκα.

— Ὁ ἐραστὴς ἀνεχώρησεν.

— Ἡ γυνὴ μένει, διώξέ την.

Ἄλλ' ὁ Δ. . . ἦτο φοβερὰ ἐρωτευμένος· ἡ γυνὴ ἔκλειεν, ἰκέτευε, μετανόει καὶ ὁ σύζυγος ἔκλινε πρὸς τὴν ἐπιείκειαν, ἀλλ' ὁ Αὐγουστος Α. . . ἦτο ἀκαμπτος.

— "Αν τὴν συγχωρήσῃς σήμερον, αἰσίου ἂν ἐπαναλάβῃ τὰ αὐτά. Ἐγὼ θὰ τὴν ἐδίωκον.

Μετὰ δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας, πρῶτον τινὰ κατ' ἣν ἐξήρχετο τοῦ γραφείου τοῦ φίλου του, εὔρεν εἰς τὸ πλησίον δωμάτιον τὴν νεαρὴν γυναῖκα περιμένουσαν αὐτόν.

— Ἐπιθυμῶ νὰ σὰς δριμύσω, κύριε, τῷ εἶπε.

— Εἶμαι εἰς τὰς διαταγὰς σας, κυρία.

Εἰσῆλθον εἰς μικρὰν τινα αἴθουσαν· μόλις δὲ ἐκλείσθη ἡ θύρα προχωρεῖ κατ' εὐθείαν πρὸς αὐτόν καὶ τοῦ λέγει.

— Διὰ τί τόσον μανιωδῶς με καταδιώκετε κύριε, τί σας ἔκαμα;

— Τί μοῦ ἐλάματε, ἐπανελάθε τρέμων ἐξ ὀργῆς. Μοὶ ἐπροξενήσατε ὅσον καὶ εἰς ἐκεῖνον κακόν! Διὰ τί τόσον μανιωδῶς σας καταδιώκω; διότι σας μισῶ καὶ σας περιφρονῶ ὡς τὸ ἀθλιότερον τῶν ὄντων! διότι διὰ νὰ ἀπατήσῃτε ἄνθρωπον ὅστις σας ἐξήγαγε τῆς πτωχίας, τῆς ἀθλιότητος σχεδὸν καὶ ὅστις σας ἠγάπησεν ἐν ταύτῳ ὡς ἀδελφός, ὡς πατήρ, ὡς ἐραστής, ὅστις ἔχει τὴν μεγαλητέραν ἀφ' ὅσους ἐγνώρισα καρδίαν, ὅστις ἔχει ὅλα τὰ εὐγενῆ αἰσθήματα γυναικὸς καὶ ὅλην τὴν δραστηριότητα ἀνδρός, διὰ νὰ ἔχητε τὸ θάρρος νὰ κτυπήσῃτε θανασίμως τοιοῦτον ἄνθρωπον δὲν θὰ ἔχητε βεβαίως οὔτε καρδίαν οὔτε σπλάγχνα!... Ἐνεκα τῆς πρὸς αὐτόν συμπαθείας μου, τῆς πρὸς αὐτόν ἀγάπης μου καὶ τῆς πρὸς ὑμᾶς ἀποστροφῆς μου, σας καταδιώκω τόσον μανιωδῶς. Χαίρετε, κυρία, καὶ ἀνεχώρησε.

— Διὰ τί; μοὶ εἶπε μειδίων ὁ Γουβώ, ὁ φίλος σου εἶναι ἄγριος! Καὶ τί ἔκαμεν ἡ γυνή;

— Τί ἔκαμεν ἡ γυνή; μάντευσε.

— Φοβοῦμαι ὅτι ἐπεχείρησε νὰ τὸν ξατρελλάνῃ διὰ νὰ ἐκδικηθῇ.

— Δὲν ἐμάντευσε.

— Μήπως τὸν ἐδαλοφόνησεν ὡς κατὰ τὸν μαστιῶνα;

— Οὔτε.

— Τί ἔκαμε λοιπόν;

— Κατελήφθη ἐξ αἰφνιδίου καὶ μανιωδῶς πάθους πρὸς αὐτόν.

— Ἐπρεπε νὰ τὸ ὑποπτεύσω. Αἱ γυναῖκες ἀγαπῶσιν ἐκεῖνον ὅστις τὰς ἐκπλήττει, τὰς κυριεύει, τὰς περιφρονεῖ ἀκόμη.

— Ὅπερ καὶ συνέβη! ἡ βίαιος αὐτῇ φιλία, ἡ πρὸς τὴν ἀχαριστίαν φρίκη, τὴν ἔφραρε πρὸς τὸν ἐνθουσιασμόν. Τὸν ἠγάπησε διότι τὴν περιφρόνησε, διότι τὴν ἐμίσει, διότι τῆς τὸ ἐξαφάτην, καὶ ὠνειροπόλει ἔκτοτε περιστάσιν νὰ τοῦ φανερώσῃ τὰ πάντα, νὰ ῥιφθῇ εἰς τοὺς πόδας του λέγουσα: Κτύπα, κτύπα, λατρεύω τὴν χεῖρα ἣτις με κτυπᾷ!

— Ὡ! ὦ! εἶπεν ὁ Γουβώ, τὸ πρᾶγμα περιπλέκεται! Ἐὰν τῆς ἐπῆλθε

τοιχύτη ιδέα βεβαίως καὶ τὴν ἐξετέλεσε, καὶ τότε τί ἔκαμεν ὁ ἔκκαμπτος τοῦ συζύγου σύμβουλος;

— Μετὰ τινος ἡμέρας ἦλθε νὰ μεῖ ἔδῃ καὶ μόλις εἰσῆλθεν, ἡ φυσιογνωμία του μοι ἐξέφρασε τὰ πάντα. Ἡ γυνὴ ὠμίλησεν! Ἦτο ὠχρὸς, ἰσχνός. Ἐφρικίσσα. «Φίλε μου τῷ εἶπον ἐν μόνον σοὶ μένει ἐν ὧσφ εἶναι καιρὸς ἀκόμῃ, ἐν ὧσφ ἔτι δὲν ἐξεοράσθης. Φύγε! Εἰς Ἀμερικὴν! εἰς Ἀφρικὴν! ὧσφ τὸ δυνατόν μακράν! ἀλλὰ φύγε, ἄλλως καταστράφης! τὸ πῦρ σὲ κατακαμβάνει! Νομίζεις ὅτι μόνον ἀφωπλίσθης, συνεκινήθης, συνεπάθῃσες, ὄχι... ἐρωτεύθης!

— Ἐγὼ! ἀνέκραξεν ἀνασχιρτῶν ἐντρομος, ἐγὼ. Ἀλλ' αὐτὸ θὰ ἦτο φρικῶδες! Μεθ' ὧσα εἶπον! μεθ' ὧσα ἔπραξα!... Μὲ τὴν ἀγάπην τὴν ὁποίαν αἰσθάνομαι πρὸς αὐτόν! Ὅχι! ὄχι! ἀδύνατον! εἶναι ἔγλημα!

— Καὶ ὁμῶς ἀληθέστατον! Καὶ ἀκριβῶς διὰ ταῦτα ἐρωτεύθης!... Μήπως νομίζεις ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη φύσις εἶναι πάντοτε εὐγενής! Εἶσαι ἐρωτευμένος ὅπως ἐκείνη... Ἦσαν μὲ ἐκείνην... καὶ πλέον ἐκείνης ἴσως... Φύγε!

Εὐρισκόμεθα κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ἰουνίου. Ἀνεχώρησα τὴν ἐπαύριον εἰς Διέππην, μὲ τὴν οἰκογένειάν μου, ὅπου πλέον τῆς ἐβδομαδος ἔμεινα ἄνευ εἰδήσεων. Πρωῖαν τινὰ ἐπανερχόμενος τοῦ λουτροῦ, εὔρον αὐτὸν περιμένοντά με.

— Σὺ εἶσαι! ἐφώνησα βλέπων κατὰ πόσον μία μόνη ἐβδομάς ἡλλοίωσεν, ἠυλάκωσε τὴν φυσιογνωμίαν του. Τί τρέχει;

— Μὲ συνεβούλευσας νὰ φύγω, ἀπήντησε μὲ φωνὴν ἡλλοιωμένην, προστρέχω λοιπὸν πρὸς σέ' ὁὅς μοι ἄτυχον! Ἡ σύζυγός σου, τὸ τέκνον σου, ἡ εὐτυχία σου θὰ μοι ἀποδώσουν τὴν γαλήνην καὶ τὴν φρόνησιν! Δόξα τῷ Θεῷ δὲν ἔχω τι ἀκόμῃ νὰ κατηγορήσω ἑμαυτόν. Δὲν ἐπρόφερα λέξιν. Ἐρχομαι πλησίόν σας διὰ νὰ εὔρω τὴν δύναμιν νὰ σιωπήσω διὰ πάντος!

Ἐμεινε δέκα πέντε ἡμέρας πλησίόν μας. Ποτὲ δὲν θὰ λησμονήσω τοὺς περιπάτους μας εἰς τὸ δάσος. Ἰππεύομεν καὶ οἱ τρεῖς, ἐκεῖνος, ἡ σύζυγός μου καὶ ἐγὼ μετὰ τὸ πρόγευμα καὶ ἐτρέχομεν δύο ἢ τρεῖς ὥρας κατὰμονοι, διὰ μέσου τῶν ὠρτίων γιγαντωδῶν φηγῶν καὶ ἀναβαίνοντες τὸν λοφίσκον ὅστις ὑπερέχει τῆς μικρᾶς παιδιάδος εἰς τὸ βάθος τῆς ὁποίας ῥέει ἡ Σόργης! Κύπτων ἐπὶ τοῦ τραχήλου τοῦ ἵππου του οὐδὲ λέξιν ἐπρόφερεν. Ἡ σιωπὴ του ἦτο τόσο σκυθρωπή, ὥστε καθίστατο κολλητικὴ, ἐπεδάρυνε καὶ ἡμᾶς. Μόλις ἠδυνάμεθα καὶ ἡμεῖς νὰ ἀνταλλάξωμεν λέξεις τινὰς διότι εἴμεθα βεβαρημένοι ἀπὸ τὴν μελανὴν αὐτὴν εἰκόνα τῆς ἀπελπισίας περιμένοντες τραγικὴν τινὰ καὶ μυστηριώδη καταστροφὴν.

Ἐμεινε δύο ἐβδομάδας μεθ' ἡμῶν. Ἐπιστολὴ τὴν ὁποίαν ἔλαβε κατ' αὐτὸ τὸ διάστημα τὸν ἐτάραξε πολὺ. Ἡ ἀδελφὴ του κατώκει ἰσόγειον καὶ κῆπον μικροῦ τινος μεγάρου εἰς τὴν συνοικίαν τοῦ Τάμπλ. Ἡμέραν

τινὰ ἔγραψαν εἰς τὸν ἀδελφὸν τῆς ὅτι νεαροὶ τις καὶ ὠροῖα κυρία κατόκη-  
σεν εἰς τὸ πρῶτον πάτωμα, ὅτι ὡς ἐκ τούτου ἐγνωρίσθη μετ' αὐτῆς καὶ  
τῶν τέκνων τῆς, ὅτι ἐπλήρου αὐτὰ θωπιῶν, ὅτι τὰ ἡτπάζετο μετὰ συγ-  
κινήσεως καὶ ἀγάπης, ὅτι μάλιστα τοῖς προσέφερε μικρὰ δῶρα μετὰ το-  
σαύτης εὐγενείας καὶ λεπτότητος, ὥστε ἀδύνατον νὰ τὰ ἀρνηθῇ, ὅτι ὅλας  
ταῦτα ἐφαίνοντο πηγάζοντα ἐξ ἀναμνήσεων. Ἦτο ἡ δυστυχὴς γυνὴ ἥτις  
περίλυπος διὰ τὴν ἀναχώρησιν ἐκείνου τὸν ὁπαῖον ἡγάπα, περιπλανᾶτο  
περὶ τὸν οἶκον τῆς ἀδελφῆς του διὰ νὰ βλέπῃ τὰ δύο παιδία τὰ ὁποῖα  
ἤξευρε πόσον ἐκεῖνος ἐλάτρευεν ἐνόμιζε ὅτι ἔβλαπεν ἐκεῖνον! Ἐδράξατο τῆς  
περιστάσεως νὰ τὰ πλησιάσῃ, νὰ ἀγαπηθῇ ὀλίγον ὑπ' αὐτῶν, ἐλπίζουσα  
ὅτι θὰ τὸ ἐμάνθανε διὰ τῆς ἀδελφῆς του καὶ θὰ συνεκινεῖτο.

Ἐγκατελείψαμεν τὴν Διέππην συγγρόνως· ἐκεῖνος ἐπικνήλαθε εἰς Παρι-  
σίους, ἡμεῖς ἐπεστρέψαμεν εἰς τὴν μικρὰν ἐξοχικὴν οἰκίαν μας. Μετὰ ἑνα  
μηνῶν ἔμαθα ἀπὸ τοῦ στόματός του ὅτι, τι προέβλεπον ὅτι θὰ συμβῇ! Εἶδον  
πάλιν ἀλλήλους, ἡγάπηθησαν· ὁ σύζυγος τὸ ἔμαθε καὶ κατόπιν ἐξηγήσεων  
ὁ Αὐγουστος ἐτέθη εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ συζύγου.

— Δὲν μονομαχῶ, κύριε, ἀπῆντησε ψυχρῶς ὁ σύζυγος· διότι τοῦτο θὰ  
σὰς ἐπροξένη εὐχαρίστησιν. Δέκα ἔτη ἀφιερωθέντα εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς  
πατρίδος μου μοὶ δίδουσι τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέξω τὸν τρόπον τῆς ἐκδική-  
σεως· ἐγκαταλείπω τὸν ἕνα εἰς τὸν ἄλλον.

Ἀπεσύρθησαν πράγματι ἀμφότεροι εἰς τὴν μικρὰν ἐκείνην ἐξοχικὴν οἰ-  
κίαν πλησίον τοῦ Κομπιέν ὅπου ὁ πατήρ τοῦ φίλου μου ἠύτοχειριάζθη.  
Ἐπὶ δύο μῆνας δὲν ἔλαβον εἰδήσεις του.

Ἀνήσυχος διὰ τὴν σιωπὴν του τοῦ ἔγραψε ἐπιστολὴν ἐν ᾗ τῷ ὀμίλῳ  
περὶ τριπράκτου κωμωδίας τὴν ὁποῖαν ἔγραφον διὰ τὸν ἐρχόμενον χειμῶνα.  
Ἰδοὺ ἡ ἀπάντησις τὴν ὁποῖαν εὐθὺς ἔλαβον· πάσα γραμμὴ ἔμεινεν ἀνεξ-  
λείπτως ἀποτέτυπωμένη εἰς τὴν μνήμην μου. «Ἄ! κρυφίνου φίλε! Γρά-  
φεις ὁρᾷς περὶ τοῦ ἐποίου ποτὲ δὲν μοὶ ἔκαμες λόγον! Διὰ νὰ σὲ τιμω-  
ρήσω θὰ σὲ ἐσύριζον εἰς τὴν πρώτην πράστασιν ἀλλὰ μοὶ εἶναι ἀδύνατον  
νὰ παρευρεθῶ. Αὔριον αὐτοχειριάζομαι ὁμοῦ μετὰ τοῦ δημίου μου. Ἄν μὲ  
ἔβλεπες δὲν θὰ μὲ ἀνεγνώριζες πλέον. Ἡ κόμη μου εἶναι κατὰλευκος. Συν-  
ῆθροισα μὲ εὐλογοφανῇ πρόφασιν, ἐντὸς μικροῦ οἰκίσκου ἐδρικομένου εἰς  
τὸ βάθος τοῦ κήπου ξύλα καὶ φιάλας τινὰς ἐλαίου τερεβενθίνης. Αὔριον  
τὴν ἐνδεκάτην τῆς ἐσπέρας θὰ ὑπάγωμεν ἐκεῖ ἐκείνη καὶ ἐγὼ συνεννοηθέν-  
τες ἐκ τῶν προτέρων. Θὰ βρῶ τὰ ξύλα μὲ τὸ ἔλαιον τῆς τερεβενθίνης,  
θὰ θέσω πῦρ, θὰ τὴν φανεύσω διὰ πιστολίου καὶ ἔπειτα θὰ φανευθῶ καὶ  
ἐγώ. Χαῖρε, εὐτύχει ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἐγὼ πηγάζω νὰ ἴδω ἂν ὑπάρχῃ  
καὶ ἄλλος.» Ἐννοεῖτε τὴν λύπην μου καὶ τὴν ἐκπληξίν μου. Ἀνεχώρησα  
διὰ Παρισίους εὐθὺς, ἔτρεξα εἰς Κομπιέν. Τὰ πάντα ἐτελείωσαν. Εὔρον τὸν  
οἰκίσκον κεκαυμένον, καὶ ἔμαθον ὅτι μετὰ τῶν πυριφλεγῶν ἐρείπιων εἶσαν

μόνον ὅσῳ τινα καὶ κατακεκρυμένα μέλη, τεμάχιον τῆς ὁμοπλάτης τῆς γυναικὸς καὶ τὸν καρπὸν τῆς μιᾶς χειρὸς περιβεβλημένον σιδηρᾶν ἄλυσιν. Τί συνέβη; Ποίως τρομερὰς φάσεις διήλθε τὸ τραγικὸν αὐτὸ πάθος ὥστε νὰ λήξῃ εἰς μῖσος; Δικτὶ ἡ κόμη του ἐλευκάνθη ἐντὸς δύο μηνῶν; δικτὶ τὴν ἀπεκάλει δῆμιόν του; Πῶς ἐφανεύθησαν ὁμοῦ, συνεννοηθέντες καὶ πῶς νὰ ἐξηγήσωμεν τὴν ἐν τῷ θανάτῳ αὐτῇ ἐνωσιν; Καὶ ἡ σιδηρὰ αὐτῇ περὶ τὸν καρπὸν ἄλυσις; . . . Παράφορος, ἠρεύνησα, ἐξήτασα . . . Τίποτε! . . . τίποτε δὲν ἐγνώριζαν! Ἡ τρομερὰ αὐτῇ τραγωδία διεξήχθη μετὰ τῶν δύο των. Τὰ προξενήσαντα τὸ πρᾶγμα αἴτια, αἱ προηγηθεῖσαι σκηναί, οἱ ἀμειψθέντες λόγοι, τὰ πάντα ἠφανίσθησαν ἐν τῇ πυρκαϊᾷ, κατεβροχθίσθησαν ὑπὸ τοῦ πυρός, ἐσθίσθησαν μετὰ τῶν φλογῶν, ἐτάφησαν ὑπὸ τὰ ἐρείπια!

Συνήθροισα ἐν τοσούτῳ πληροφορίας τινὰς περὶ τῶν τελευταίων ἡμερῶν των. Καταστραφεῖς σχεδὸν ἐντελῶς ἐνεκὰ ἐπιχειρήσεων εἰς ἃς ἐπεδόθη διὰ νὰ ἀποδώσῃ εἰς αὐτὴν τὴν πολυτέλειαν τὴν ὁποίαν χάριν αὐτοῦ ἀπώλεσεν, ἀπεφάσισε νὰ αὐτοχειρισθῇ . . . Διὰ νὰ ἀσφαλίτῃ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ σχεδίου του τὴν παρεκάλεσε νὰ ὑπάργῃ εἰς Παρισίους χάριν προμηθειῶν τινῶν. Ἀλλ' ἐκείνη τὸν ἐμάντευσσε, καὶ τοῦ εἶπεν ὅτι οὐδὲ ἐπὶ στιγμὴν τὸν ἐγκαταλείπει, ὅτι θὰ ἀποθάνῃ μετ' αὐτοῦ ἂν αὐτὸς ἀποθάνῃ.

— Δὲν εἶναι λοιπὸν δῆμιός του, ἀνέκραξεν ὁ Γουδῶ εἶναι θυμᾶ, θυμᾶ ἐκούσιον.

— Δὲν ἐννοῶ καὶ ἐγὼ τίποτε, οἴλαττε! . . . Ἀλλὰ μήπως ἡ λέξις αὐτῇ δῆμιος ἀναφέρεται μᾶλλον εἰς τὴν μακρινὴν ἀφοσίωσίν της καὶ τὰς θυσίας; Ἴδου τί μὲ φέρει εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην. Ὡς κυνηγὸς ἦτο περιπατητικός, ἐκείνη δὲ λεπτὴ ἀδύνατος καὶ ὡς αἱ πλεῖστοι παρισιναὶ ἀκατάλληλος πρὸς περίπατον δύο ὥρων. Προΐαν τινὰ νομίζων ὅτι ἐκείνη κοιμάται ἀκόμη ἀνεχώρησε πρὸς τὸ δάσος φέρων τὸ ὕπνον του πλῆρες· μετὰ πέντε λεπτὰ τῆς ὥρας εὔρεν αὐτὴν περιμένουσαν εἰς τὴν καμπὴν μιᾶς δένδρουστοιχίας. Καταληφθεῖς ὑπὸ φρενητιάσεως ἐρρίφθη διὰ μέσου τῶν δατῶν βχδίζων γοργῶ κυνηγετικῶ βήματι· τὸν ἠκολούθησεν ἀσθμαίνουσα, κατὰ κόπος, μὲ τοὺς πόδας καταξυσχισμένους ὑπὸ τῶν πετρῶν καὶ ὁμῶς περιεπάτει πάντοτε, πάντοτε εὗρίσκετο ἐπὶ τὰ βήματά του, καὶ ὁ δρόμος των διήρκεσε πολλὰς ὥρας μέχρις ὅτου τέλος ἔπεσεν ἐπ' αὐτοῦ λέγουσα ὅτι ποτὲ δὲν θὰ τὸν ἐγκαταλείπῃ, ὅτι πρέπει νὰ φονεύσῃ αὐτὴν πρώτην διὰ νὰ οὐνευθῇ. Τὴν ἡμέραν ἐκείνην συνέλαβον τὸ σχέδιόν των. Αἱ τελευταῖαι ὥραί των ὑπῆρξαν παράδοξοι. Ἐκάθησαν τὴν μεσημβρίαν νὰ προγευθῶσι, καὶ ἔμειναν ἀμφοτέρω, ὁ εἰς ἀπέναντι τοῦ ἄλλου σιωπηλοὶ καὶ σκυθρωποὶ ὅταν οἱ ὑπηρεταὶ ἔφεραν τὸ γεῦμα εὔρον τὸ πρόγευμα ἀνέπαφον. Περὶ τὴν ἐνάτην τῆς ἐσπέρας εἶπεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους του ὅτι δύνανται νὰ κατακλιθῶσι καὶ ἔμειναν πάλιν μόνοι οἱ δύο· ἐν μόνον κηρίον τοὺς ἐφώτιζε. Περὶ

τὴν ἐνδεκάτην ὁ ὑπηρέτης ἤκουσε θόρυβον εἰς τὸ ἐστιατόριον. Ἠνέρθη, ἤνοιξε τὸ παράθυρον καὶ παρετήρησεν ἔξω. Εἶδεν αὐτοὺς ἀνοίγοντας τὸ ἐπὶ τοῦ κήπου παράθυρον, ἔπειτα πηδῶντας ἑμποτέρους ἐξ αὐτοῦ· κατόπιν διηυθύνθησαν πρὸς τὸν οἰκίσκον μεγάλου φύλλκος κυνός, τὸν ἔλυσαν καὶ ἔλαβον τὴν ἄλυσίν του. Ἐπειτα ἀφήρεσαν τὴν κλεῖδα τῆς θύρας τῆς εἰσόδου καὶ τὴν ἔρριψαν ἄνω τοῦ τοίχου. Μετὰ τοῦτο ἐπροχώρησαν ὁμοῦ πρὸς δένδροστοιχίαν φιλυρῶν ἣτις ἔφερε πρὸς μικρὸν οἰκίσκον. Ὁ ὑπηρέτης τοὺς ἐβλεπεν ἐκ διαλειμμάτων διὰ μέσου τῶν κλάδων, νὰ διέρχωνται φωτιζόμενοι ὑπὸ τῆς σελήνης ὅμοιοι πρὸς δύο φάσματα ἢ μάλλον πρὸς δύο καταδίκους, διότι ἡ ἄλυσις τοῦ κυνός περιέσφιγγε συνδέουσα τὸν δεξιὸν καρπὸν τοῦ ἑνὸς πρὸς τὸν ἀριστερὸν τοῦ ἄλλου. Ἐπειτα ἐχάθησαν ἐν τῷ κήπῳ καὶ ὁ ὑπηρέτης μὴ ἀκούων πλέον τίποτε κατεκλίθη καὶ ἀπεκοιμήθη. Μετὰ μίαν ὥραν, καὶ ὕλακα τοῦ κυνός, ὁ θόρυβος τῶν πιπτουσῶν δοκῶν καὶ ἡ σπινθηρόβολησις τῶν φλογῶν τὸν ἐξύπνησαν. Ὁ οἰκίσκος ἐκείσετο, ἔτρεξεν ἐκεῖ ὡς καὶ οἱ γείτονες· ἦτο ἀργά, ὁ οἰκίσκος ἦτο πυριφλεγὲς ἐρείπιον. Ἴδου ἡ ἱστορία μου.

— Εἶναι τρομερὰ ἡ ἱστορία σου, μὲ εἶπεν ὁ Γουβῶ! Ἀλλὰ τί εὐρίσχεις ἐν αὐτῇ ὅπερ δύναται νὰ χρησιμεύσῃ εἰς τὸ δράμα μας;

— Μικρὸν τι συμβεβηκὸς ἐξ οὗ ὁμοῦ δύνανται νὰ ἐξαχθῶσι καὶ αἱ δύο πράξεις μας.

— Τὸ ποῖον;

— Ἡ ἀρνησις τοῦ συζύγου νὰ κτυπηθῇ... Ὑπάρχει ἐν ταύτῳ δράσις καὶ χαρακτήρ.

Ὁ Γουβῶ ἐπείσθη· ἠρχίσταμεν τὸ ἔργον, καὶ ἰδοὺ πῶς τὸ σπουδαιότερον τοῦ δράματος πρόσωπον, τὸ πρόσωπον διὰ τὸ ὁποῖον ἐλέχθη ὅτι ἐγένετο τὸ δράμα, ὁ Ζιζρό, μᾶς ἐνεπνεύσθη ἐν μέσῳ τῆς ἐργασίας μας ὑπὸ τῆς τύχης.

Ἡ εὐγνωμοσύνη μὲ ὤθησε νὰ δώσω τὸ ἀρμόζον μέρος εἰς τὰ θεατρικὰ ἔργα, εἰς τὸν ἀνώνυμον συνεργάτην. Δὲν θέλω ὁμῶς καὶ νὰ ἀναβιβάσω ὑπὲρ τὴν ἀξίαν τὴν σύμπραξίν του. Παρέχει τὴν ὕλην, πρέπει ἐξ αὐτῆς νὰ γείνη τὸ ἔργον. Σοὶ παρουσιάζει κατὰ τύχην ἐν εὐρημᾷ ἡ τέχνη πρέπει νὰ ἡξέυρῃ νὰ τὸ χρησιμοποιήσῃ.

(Μελέτη Ἑρ. Λεγούδε ἀναγνωσθεῖσα ἐν τῇ Γαλλικῇ Ἀκαδημίᾳ.  
Μετεφράσθη ὑπὸ Δ. Π. Α.).